

Prof. dr Milan ŠKULIĆ,
Pravni fakultet u Beogradu

Orginalni naučni rad
UDK: 343.132
Primljeno: 18. novembra 2011. god.

OSNOVI KRIMINALISTIČKE ISTRAGE

Rad se odnosi na osnove kriminalističke strategije, pod kojom se podrazumeva opšti, generalni i sistematski razvijen i usmeren pogled na osnovne osobenosti kriminaliteta, kako uopšte, tako i u odnosu na njegove pojedine forme, te sistemsko proučavanje osnovnih uzroka i pojavnih oblika kriminaliteta, kao i globalno planiranje, a potom i konkretnu realizaciju opštih oblika i načina reagovanja nadležnih državnih organa na kriminalitet kao pojavu ili neke njegove forme, bilo s obzirom na vrstu krivičnih dela (poput na primer, organizovanog kriminaliteta, privrednog kriminaliteta itd.), bilo s obzirom na kategoriju učinilaca krivičnih dela (kao što su na primer, krivična dela maloletnika, krivična dela serijskih učinilaca ili učinilaca iz navike i sl.), a moguće je da se radi i o kombinovanim formama, kako prema vrsti krivičnih dela, tako i prema kategoriji tipičnih učinilaca (gde na primer, spadaju određena osobena krivična dela nasilja, poput na primer nasilja u porodici), uz razvijanje najopštijih metoda podobnih za suzbijanje kriminaliteta kao pojave ili pojedinih oblika i vrsta kriminaliteta.

Ključne reči: kriminalistika, strategija, kriminalistička nauka, sistem kriminalistike, prevencija kriminaliteta, represija kriminaliteta.

1. Mesto kriminalističke strategije u sistemu kriminalistike i neke moguće podele kriminalističkih sadržaja

Uobičajeno se kriminalistika, pod kojom se podrazumeva *nauka*¹ koja pronalazi, usavršava i primenjuje određene naučne ili na praktičnom iskustvu zasnovane metode i sredstva koja su najpodesnija da se krivično delo otkrije i razjasni, otkrije učinilac i obezbede dokazi, kao i da se spreči izvršenje planiranih krivičnih dela,² u našoj nauci, uz isticanje da kriminalistika predstavlja *jedinstveni sistem nauke i empirije* deli na vremenom izdiferencirane pojedine delove koji čine njenu strukturu, a to su: 1) kriminalistička taktika, 2) kriminalistička tehnika i 3) kriminalistička metodika.³

Kriminalistička taktika je empirijska disciplina koja izučava i usavršava opšta kriminalistička pravila i radne metode u cilju njihove praktične primene prilikom suzbijanja kriminaliteta,⁴ odnosno u cilju otkrivanja i rasvetljavanja izvršenih krivičnih dela, kao i njihovog sprečavanja, a ona se bavi pojedinim oblicima krivičnih dela, načinima njihovog izvršenja, motivima i ciljevima zbog kojih nastaju, stručnim znanjima, veštinama, kriminalnim sklonostima, načinom života i psihologijom izvršilaca krivičnih dela, pri čemu kriminalistička taktika ova saznanja uopštava i donosi apstraktna kriminalistička pravila, koja su primenjiva na uglavnom sve slučajeve otkrivanja krivičnih dela i njihovih učinilaca.⁵

Kriminalistička tehnika proučava i iznalazi najpodesnije metode i sredstva iz oblasti prirodnih i tehničkih nauka, pomoću kojih se pronalaze, obezbeđuju, fiksiraju i tumače makro i mikrotragovi, kao i predmeti krivičnog dela, da bi se tako razjasnile bitne okolnosti, važne za rasvetljavanje krivičnog dela i identifikaciju izvršioca ili drugih lica (gde na primer, spadaju žrtve krivičnog dela), a kriminalistička tehnika takođe izučava i pronalazi tehničke metode i sredstva sprečavanja krivičnih dela.⁶

Kriminalistička metodika, kao jedna od disciplina kriminalistike, konkretizuje kriminalističko-tehnička pravila i metode na pojedina krivična dela i tako omogućava njihovo otkrivanje i dokazivanje, pri čemu se ona ne bavi onim kriminalističkim znanjima i pravilima koja su zajednička krivičnim delima uopšte,

1 Dugo se kod nas kriminalistika više smatrala svojevrsnom veštinom i oblikom specifične prakse, nego naukom, a veliki doprinos promeni takvog zastarelog shvatanja je dao profesor dr Živojin Aleksić, naročito kada je 1972. godine objavio svoju monografiju „Naučno otkrivanje zločina”, a to njegovo veoma značajno naučno delo je potom, narednih godina i decenija, ne samo doživelo više izdanja u tadašnjoj SFRJ, a potom u Srbiji, već je i prevedeno na svetske jezike.

2 Ž. Aleksić, *Kriminalistika*, Savremena administracija, Beograd, 1987, str. 3.

3 Ž. Aleksić i Z. Milovanović, *Kriminalistika*, Partenon, Beograd, 1994, str. 26.

4 Izraz „taktika“ potiče od grčkog termina – taktike techne, što znači – veština postupanja, a po pravilu, se danas još uvek najčešće upotrebljava u vojnoj terminologiji.

5 V. Krivokapić i M. Žarković, *Kriminalistička taktika*, Viša škola unutrašnjih poslova – Zemun, Beograd, 1999, str. 8.

6 V. Vodinec, Ž. Aleksić, *Kriminalistika*, Informator, Zagreb, 1990, str. 4.

već ta znanja i metode primenjuje na pojedina krivična dela, učeći koje kriminalističko-taktičke i tehničke metode i sredstva treba koristiti u postupku otkrivanja i dokazivanja konkretnih krivičnih dela i kako ih primeniti radi utvrđivanja istine.⁷ U tome i jeste osnovna razlika između kriminalističke metodike i kriminalističke taktike, koja proučava opšta pravila i metode zajedničke za otkrivanje i dokazivanje svih krivičnih dela, tako da odnos ove dve discipline treba posmatrati kao odnos između opšteg i posebnog.⁸

Još uvek se relativno retko u našoj nauci, u strukturu kriminalistike striktno svrstava i kriminalistička strategija, iako se izraz „strategija“ povremeno koristi kada se objašnjava bilo kriminalistička nauka, bilo konkretno kriminalističko delovanje. Tako se kriminalistika definiše i kao „nauka koja se bavi izučavanjem metoda otkrivanja i istraživanja krivičnih dela i njihovih učinilaca, kao i razvojem strategija suprotstavljanja kriminalitetu, pri čemu „ona proučava načine izvršenja krivičnih dela; metode praktičnog suzbijanja kriminaliteta (represivne i preventivne), unapređuje informacione tokove u okviru svih faza pretkrivičnog i krivičnog postupka; pronalazi najefikasnije načine preduzimanja operativnih radnji i radnji dokazivanja u okviru važećih zakonskih okvira; optimizuje upotrebu tehničkih metoda i sredstava i doprinosi stvaranju novih i izučava zakonomernosti nastanka, pronalaženja, obrade i vrednovanja dokaznih informacija“, pa je stoga, kriminalistika „nauka koja se bavi izučavanjem strategije, taktike, metodike i tehnike otkrivanja, suzbijanja i prevencije kriminaliteta na nivou pojedinog krivičnog dela i pojave u celini.“⁹

Uobičajeno je isticanje da kriminalistika ima kako preventivnu, tako i represivnu ulogu, pri čemu se njena preventivna uloga pre svega ogleda u iznalaženju i primeni metoda i sredstava u cilju sprečavanja krivičnih dela i nastupanja neželjenih posledica, dok je njena represivna uloga sadržana u delatnosti svih subjekata počevši od pretkrivičnog postupka, pa dalje kroz sve faze krivičnog postupka do njegovog okončanja.¹⁰

I sama se kriminalistika može označiti kao svojevrsna *strategija*, tako što se ona definiše u praktičnom smislu i kao posebna nauka, pa se potom, definiciji u praktičnom značenju, pripisuje odgovarajuća strateška komponenta. U praktičnom smislu se kriminalistika označava kao „složena informativna strategija, koja obuhvata naučne i na iskustvu zasnovane metode i sredstva za otkrivanje, prikupljanje, obrađivanje, ocenjivanje i korišćenje kriminalistički relevantnih informacija, u cilju otkrivanja, rasvetljavanja i sprečavanja krivičnih dela,“, a pod *kriminalistički relevantnom informacijom* se podrazumeva „svaka informacija koja generiše izvršeno

7 M. Bošković, *Kriminalistika – metodika*, Policijska akademija, Beograd, 1998, str. 4.

8 M. Bošković i B. Banović, *Kriminalistika metodika*, Viša škola unutrašnjih poslova, Beograd, 1995, str. 4.

9 B. Simonović, *Kriminalistika*, Pravni fakultet u Kragujevcu, Kragujevac, 2004, str. 3.

10 V. Krivokapić i M. Žarković, op.cit., str. 5.

ili pokušano krivično delo, odnosno nagoveštaj ili mogućnost vršenja krivičnih dela, a koja stoji u vezi s ostvarivanjem osnovnih zadataka kriminalistike“.¹¹

Po dominantnim učenjima izloženim u nemačkim teorijama,¹² kriminalistika se dijeli na nekoliko osnovnih segmenata, koji se u teorijskom smislu svrstavaju u okvire opšte i posebne kriminalistike.¹³

Opšti segmenti kriminalistike su:

- 1) opšta teorija i metodologija kriminalistike;
- 2) kriminalistička taktika – operativna kriminalistika;
- 3) kriminalistička tehnika – koja podrazumeva korišćenje prirodnih i tehničkih sredstava u cilju rasvetljavanja i dokazivanja krivičnih dela, te otkrivanja njihovih učinilaca, te
- 4) psihološko-socijalna kriminalistika.

Posebni segmenti kriminalistike su:

- 1) učenje o dokaznim metodama – istražne tehnike, koje se primenjuju u odnosu na konkretne slučajeve, gde se uopšte može govoriti o opštoj podeli dokaznih metoda na dvije osnovne vrste: a) opšte dokazne metode i b) specijalne istražne metode (npr. posebne dokazne radnje, mere tajnog nadzora i sl.);
- 2) učenje o dva osnovna aspekta većine krivičnih dela: a) učenje o tipovima učinilaca krivičnih dela, te b) učenje o napadnim objektima krivičnih dela;
- 3) razvijanje dominantnih kriminalističko – strategijskih aspekata, što se svodi na formulisanje i doktrinarnu upotrebu pojma *kriminalistička strategija*, u okviru koje se razvijaju učenja o tri osnovna vida *kriminalističko strategijskih aspekata*:
 - a) učenje o deliktima – posmatranje delikata u jednoj strategijskoj ravni (npr. posmatranje uličnih razbojništava, razvijanje strategijskog pogleda na suzbijanje organizovanog kriminaliteta, strategijsko analiziranje privrednog kriminaliteta, korupcije, uopšte kriminaliteta „belih kragni“ i sl.);
 - b) formulisanje strategija razvijanja odgovarajućeg stručnog delovanja, što se svodi na planiranje u strategijskim razmerama najadekvatnijeg opšteg načina reagovanja kako na kriminalitet uopšte, tako i na njegove pojedine posebno upadljive ili naročito relevantne forme, što znači da se radi o onim kriminalnim formama, koje se u određenom trenutku i na određenom prostoru smatraju posebno značajnim ili posebno društveno opasnim i sl. (tu na primer, spada razvijanje novih kriminalističko tehničkih metoda, uvođenje poboljšanja u delovanju nadležnih organa koji se efektivno suprotstavljaju kriminalitetu i sl.); te

11 Ž. Aleksić i Z. Milovanović, op. cit., str. 18.

12 Više o tome: Burghard und Schreiber in „Kriminalistik“, Heft, 5/93, Heidelberg, 1993, S. 12, Groß, Geerds und Mergen in „Kriminalistik – Handbuch für Praxis und Wissenschaft“, Bd. 1, 1993, S. 19.

13 Više o tome: A. Mergen in BKA-Forschungsreihe Wissenschaftliche Kriminalistik: „Die Kriminalistik im Wissenschaftssystem der Kriminologie“, S. 19-22.

- c) razvijanje odgovarajućih regionalno orjentisanih strategija reagovanja na kako opšti kriminalitet, tako i na pojedine posebne oblike kriminaliteta u odnosu na pojedine geografske cjeline, što se danas primarno svodi na tzv. regionalne analize, kako kriminaliteta tako i osnovnih načina na koji se on suzbija u pojedinim regionima (tu na primer, spada razvijanje „geografskog informacionog sistema“ - GIS i sl.);
- 4) izučavanje ostalih kriminalistički relevantnih događaja, a koji po pravilu ili makar, u velikom broju slučajeva, sami po sebi ne predstavljaju krivična dela (sumnjive smrti, nestanak lica, požari, eksplozije i sl), mada mogu biti povezana i sa određenim krivičnim delima;
- 5) učenje o krivičnim delima učinjenim od strane određenih posebnih kategorija lica, odnosno posebnih vrsta učinilaca (krivična dela maloletnika, krivična dela stranaca i sl.¹⁴), a korelativno ovom učenju je i učenje o krivičnim delima u odnosu na pojedine specifične napadne objekte ili pasivne subjekte krivičnog dela (razbojništva u odnosu na banke ili finansijske institucije, krađe motornih vozila i sl.).

2. Pojam kriminalističke strategije

Kriminalistička strategija svoje poreklo i naziv najvećim delom duguje vojnoj doktrini i terminologiji, jer se pojam „strategija“, po pravilu, vezuje primarno za vojsku i uopšte, sistematsko plansko i planirano oružano delovanje, kako u smislu strategije upotrebe određenih načina i sredstava u vojne svrhe, tako i konkretne strategije delovanja vojske, odnosno oružanih snaga uopšte.

Sam izraz *strategija* u etimološkom smislu potiče od starogrčke riječi *strategos* i doslovno znači „vođenje vojske“ (grč. *stratos*: vojska, *ago*: voditi, *strategos*: vojskovođa). Vremenom je u praksi, kada je reč o mnogim oblastima društvenog života, izgubljeno to prvobitno značenje ovog termina, pa se izraz „strategija“ sasvim uobičajeno koristi da bi se označilo postupanje, koje je gener-

14 Na primer, u Nemačkoj (što je slično i u drugim razvijenim zapadnoevropskim državama), se mnogo pažnje poklanja krivičnim delima stranaca, gde se nadležni organi posebno fokusiraju kako na odgovarajuće socijalne karakteristike tih grupacija (poput, više stope nezaposlenosti, većeg stepena siromaštva i sl.), tako i određene psihološko-kulturne karakteristike (poput, višeg stepena konzervatizma, zatvorenosti grupe i sl.), ali i sve druge njihove grupne karakteristike, gde se u poslednje vreme poseban značaj daje uticaju religijske prakse, naročito u ekstremnijem obliku, kao na primer, kada se radi o uticaju izvesnih oblika muslimanskog ekstremizma na upuštanje u terorističke akte. Obrnuto, strancima se posebna pažnja poklanja i kada se oni posmatraju kao aktuelne ili potencijalne žrtve krivičnih dela učinjenih iz mržnje (tzv. kriminalitet mržnje), tj. kada se stranci uopšte, ili što je češće, pripadnici određenih rasa, etniciteta, vera ili nacija, napadaju od strane ekstremnih kriminalnih grupa, odnosno ekstremno nastrojenih pojedina (što je u praksi znatno ređe), baš zbog svojih grupnih karakteristika.

alno usmereno ka ostvarivanju određenog cilja nakon relativno dužeg i po pravilu, sistematskog planiranja.

Izraz strategija se od 70-tih godina prošlog veka, sve više koristi i u kriminalistici, a sam termin „strategija“ je svoju upotrebu našao u čitavom nizu životnih situacija, pa se tako na primer, govori o strategiji osvajanja tržišta, strategiji ekonomskog i uopšte, privrednog razvoja, strategiji opšte medicinske zaštite, strategiji razvoja školstva, odnosno strategiji unapređivanja visokog obrazovanja, strategiji treninga vrhunskih sportista itd.

Kriminalistička strategija se smatra područjem „naučnog istraživanja koje se bavi pitanjima kako kriminalističkim merama i radnjama ograničavati kriminalitet na globalnom nivou, uzimajući u obzir kriminalno-političke i pravne okvire, te načelo efikasnosti“, što znači da je ona usmerena na problem davanja odgovora na pitanje – „kako kriminalističkim merama savladavati kriminalitet kao celinu ili njegove pojedine delove, a na pojedinačna krivična dela.“¹⁵

Kriminalistička strategija predstavlja opšti, generalni i sistematski razvijen i usmeren pogled na osnovne osobnosti kriminaliteta, kako uopšte, tako i u odnosu na njegove pojedine forme, te sistemsko proučavanje osnovnih uzroka i pojava oblika kriminaliteta, kao i globalno planiranje, a potom i konkretnu realizaciju opštih oblika i načina reagovanja nadležnih državnih organa na kriminalitet kao pojavu ili neke njegove forme, bilo s obzirom na vrstu krivičnih dela (poput na primer, organizovanog kriminaliteta, privrednog kriminaliteta itd.), bilo s obzirom na kategoriju učinilaca krivičnih dela (kao što su na primer, krivična dela maloletnika, krivična dela serijskih učinilaca ili učinilaca iz navike i sl.), a moguće je da se radi i o kombinovanim formama, kako prema vrsti krivičnih dela, tako i prema kategoriji tipičnih učinilaca (gde na primer, spadaju određena osobena krivična dela nasilja, poput na primer nasilja u porodici), uz razvijanje najopštijih metoda podobnih za suzbijanje kriminaliteta kao pojave ili pojedinih oblika i vrsta kriminaliteta.

Dok kriminalistička taktika ima za cilj razvijanje metoda i sredstava koji su daleko konkretniji (kriminalističko – taktička pravila za određene dokazne ili istražne radnje), a kriminalistička metodika usmerena na razvijanje metoda posebno pogodnih za otkrivanje, dokazivanje i razjašnjavanje pojedinih vrsta krivičnih dela, kriminalistička strategija se svodi na unapred sprovedeno planiranje, način reagovanja, pre svega policije, ali i drugih nadležnih organa, razvijanje organizacijskih koncepata koji su orijentisani na stvaranje uslova za opšte suzbijanje kriminaliteta i kojima se postiže zajedničko delovanje svih raspoloživih snaga u cilju opšteg suprotstavljanja kriminalitetu.

15 A. Dvoršek, Značaj kriminalističke strategije za prevenciju kriminaliteta, Zbornik radova Policijske akademije u Beogradu – „Mesto i uloga policije u prevenciji kriminaliteta, stanje, mogućnosti i perspektive“, Policijska akademija, Beograd, 2002, str. 75.

Kriminalistička taktika je u odnosu na kriminalističku strategiju daleko konkretnija, u odnosu na konkretan predmet delovanja u praktičnom smislu bitno fokusiranija i svodi se neposredno na razvijanje metoda i sredstava u odnosu na suzbijanje konkretnih pojedinačnih krivičnih dela i vršenje konkretnih kriminalističkih radnji, isto kao što se kriminalistička metodika usmerava na razvijanje najpodesnijih načina reagovanja u cilju otkrivanja, razjašnjavanja i dokazivanja pojedinih vrsta krivičnih dela, ali se sve te radnje, kako iz domena kriminalističke taktike, tako i iz domena kriminalističke metodike u jednom uređenom pravnom sistemu, generalno sprovode u okvirima koji su utvrđeni generalnom strategijom oficijelnog reagovanja na kriminalitet, odnosno pojedine posebno značajne forme kriminaliteta, tj, kriminalističkom strategijom koja kriminalističkoj taktici i metodi daje generalne pravce razvoja i koja pri tom, deluje usmeravajuće i u odnosu na razvijanje tehničkih sredstava za otkrivanje i dokazivanje krivičnih dela, što znači da ima uticaja i na generalni razvoj kriminalističke tehnike.

Iako je opšteg karaktera, strategija načelno i po pravilu, ima u izvesnoj meri nužno i planski *oročeno dejstvo*, odnosno tiče se odgovarajućih vremenskih perioda. Ozbiljnije države razvijaju strategije u odnosu na pojedine vrste krivičnih dela i u odnosu na određene vremenske periode, tj. u pogledu relativno dužeg vremenskog perioda. Ovo se odnosi na razvijanje strateških koncepata koji mogu biti dugoročni ili srednjoročni, a po pravilu se radi o periodu od na primer, pet, deset, dvadeset ili čak više godina, pri čemu je osnovni cilj, a istovremeno predmet i zadatak konkretno razvijene strategije, da se radi na sveobuhvatnom pogledu na kriminalitet uopšte ili u odnosu na pojedine vrste krivičnih dela, odnosno njihovih učinilaca. Strategijsko delovanje se obično odnosi na celokupan koncept suzbijanja kriminaliteta gde se uobičajeno misli na dva osnovna oblika reagovanja, a to su represivni i preventivni oblik.

3. Kriminalistička analitika i kriminalistička prognostika kao osnovni segmenti kriminalističko-strategijskog delovanja

Osamdesetih godina XX veka je u Evropi, a najviše u Nemačkoj, blagovremeno uočen ogroman značaj odgovarajućih analiza i prognoza za razvoj kriminalističke strategije, što je tih godina rezultiralo i određenim konkretnim akcijama na nivou EU, koje su se ticale razvoja specifičnih oblika saradnje, primarno kroz razmenu relevantnih informacija između nadležnih organa EU, a pre svega radi efikasnije zajedničke borbe protiv određenih oblika kriminaliteta, kao što je organizovani kriminalitet, privredni kriminalitet ili krivična dela u vezi sa drogama.

U vezi ovog dela strategije, uglavnom se može govoriti o dva posebna podvida ili podvrste kriminalističko-strategijskog delovanja:

- 1) kriminalistička *analitika*, te

2) kriminalistička *prognostika*.

Zadatak analitike je da se brižljivim prikupljanjem i analizom svih relevantnih informacija unapred odrede tipične karakteristike kriminaliteta uopšte u određenoj zemlji ili području, odnosno tipične karakteristike određene vrste krivičnih dela i određenih kategorija učinilaca krivičnih dela na određenom području i u određenom vremenu.

Kriminalistička analitika se svodi na „skup metoda kojima se izučavaju krivična dela, učinioci, podaci koji ukazuju na trag o krivičnom delu i njegovom učiniocu, organizacija rada, primena odgovarajućih sredstava i metoda u radu u cilju uspešnog suzbijanja kriminaliteta na određenom području i u određenoj oblasti“ a zasniva se na „raščlanjenim podacima o učiniocu, krivičnom delu i okolnostima pod kojima je ono učinjeno“ pa se stoga, po logici stvari, kriminalistička analitika, u nužnoj meri temelji na kriminalističkoj informatici.¹⁶ Stoga se u nauci i ističe da je kriminalistika tesno povezana sa razvojem kibernetike, kompjuterskih baza podataka i analitičkih programa.¹⁷

Kriminalistička prognostika se primarno zasniva na posedovanju i sistemskoj obradi statističkih podataka, ali i na valjanom korišćenju određenih opštih, kriminološko-fenomenoloških, kriminološko-etioloških, ali i generalnih kriminalističkih postavki, koje omogućavaju da se relativno precizno naprave odgovarajuće prognoze moguće i očekivane stope kriminaliteta, kako opšteg, tako i u odnosu na vrstu krivičnih dela, odnosno pojedine kategorije učinilaca.

Kriminalistička prognostika je delatnost koja obuhvata „predviđanje kriminaliteta“, pri čemu ona „za razliku od kriminološke prognostike, koja posmatra kriminalitet kao masovnu pojavu i predviđanje zasniva na statističkim izveštajima i primeni zakona verovatnoće, matematičkih i kibernetičkih metoda i dr. kriminalistička prognostika posmatra kriminalitet kroz prizmu individualnog ponašanja lociranog u bliskoj budućnosti, tako što „obuhvata prodiranje u tamnu brojku kriminaliteta, procenu strukture, obima, kretanja i tendencija kriminaliteta, kao i izvođenje zaključaka o ugroženosti pojedinim njegovim formama.“¹⁸

4. Stvaranje određenih institucija na nivou EU kao konkretan primer strategijskog delovanja u pravcu suzbijanja kriminaliteta, odnosno pojedinih formi kriminaliteta koje se u EU smatraju posebno značajnim

Kriminalistička strategija, shvaćena u jednom opšt(ij)em smislu, kao *strategija suzbijanja kriminaliteta* na određenom području, odnosno preventivnog i represivnog delovanja u odnosu na kriminalitet, se u konkretnom delovanju

16 Ž. Aleksić i Z. Milovanović, op. cit., str. 54.

17 B. Simonović, op. cit., str. 13.

18 Ž. Aleksić i Z. Milovanović, op. cit., str. 55-56.

izražava i kroz stvaranje određenih organizacionih mehanizama i oblika institucionalnog reagovanja na kriminalitet, što može da ima i odgovarajuće međunarodne komponente. U tom je pogledu interesantan primer Evropske unije, odnosno određenih institucija i pravnih mehanizama koji postoje i deluju u EU.

Za Evropsku uniju su u njenoj sadašnjoj fazi razvoja, kada je reč o zajedničkom i usklađenom delovanju u odnosu na suzbijanje kriminaliteta uopšte, a posebno nekih njegovih formi, pre svega značajni oni instituti koji se odnose na krivično gonjenje u Evropi, gde spadaju određene institucije krivičnog gonjenja na nivou EU,¹⁹ a to su: a) Europol, b) Eurojust, c) Evropski biro za suzbijanje prevara (OLAF), kao i d) projekat Evropskog tužilaštva.²⁰

Evropska policijska služba (EUROPOL) je započela sa radom 1. jula 1999. godine. Osnovne funkcije Europol-a u odnosu na kriminalitet su: 1) informativna i 2) analitička.²¹ *Informativna funkcija* se ostvaruje kroz stvaranje jednog centralnog punkta u koji se slivaju sve relevantne informacije, dok se *analitička funkcija* odnosi na proučavanje uslova i drugih bitnih elemenata koji se odnose na fenomenologiju i etiologiju kriminaliteta, pre svega u odnosu na Evropsku uniju.

EUROPOL nije jedinstvena policijska služba sa izvršnim zadacima, već on samo podržava nacionalne policijske službe u pogledu suprotstavljanja teškom kriminalitetu sa elementima inostranosti, koji se deli na sledeće kategorije:²²

- nelegalna trgovina drogom,
- nelegalna trgovina radioaktivnim i nuklearnim materijalima,
- krivična dela protiv ustavnog uređenja,
- trgovina ljudima,
- pranje novca,
- organizovani kriminalitet,
- terorizam,
- falsifikovanje novca,
- zloupotrebe kreditnih kartica.

U vezi tih krivičnih dela organizuju se i potrage za učiniocima koji se nalaze u bekstvu. Paralelno sa ukidanjem čvrstih granica između država članica Evropske unije, omogućeno je da policija jedne države pod određenim uslovima može da deluje i na teritoriji druge države u okviru EU, bez nekih posebnih formalnosti. To je

19 Više o tome: M. Škulić, *Krivično procesno pravo*, treće izdanje, Pravni fakultet Univerziteta u Beogradu, Beograd, 2011., str. 14-17.

20 Više o tome: H. Satzger, *Internationales und Europisches Strafrecht*, Nomos, Baden-Baden, 2005, str. 128-136.

21 Više o tome: Ž. Aleksić i M. Škulić, *Kriminalistika*, sedmo izdanje, Pravni fakultet Univerziteta u Beogradu, Beograd, 2010, str. 20-21.

22 W. D. Brodag, *Kriminalistik – Grundlagen der Verbrechensbekämpfung*, Achte, neu bearbeitete und erweiterte Auflage, „Richard Boorberg Verlag“, Stuttgart, München usw., 2001, str. 42-43.

prvenstveno moguće ukoliko je na teritoriji svoje države započela poteru za kriminalcima, koja se brzo mora nastaviti na teritoriji druge države unutar EU.

Interno, ali i posebno preko informativnog sistema EUROPOL-a, nadležna policija se u najkraćem roku obaveštava o preduzetoj akciji, a uvek se teži koordinaciji i saradnji u njenoj realizaciji. Ovakve mogućnosti predstavljaju početak stvaranja jedinstvene evropske policije, što od kraja devedesetih predstavlja segment ukupnih napora EU da stvori jedinstven pravni sistem,²³ a u mnogim elementima i jedinstveno krivičnoprocesno pravo.²⁴

Sedište evropskog policijskog ureda (EUROPOL) je u Hagu u Holandiji, a njegov osnovni zadatak je da preko skupljanja informacija i njihovog daljeg prosljeđivanja između država članica Evropske unije, omogući sprečavanje najtežih formi organizovanog međunarodnog kriminaliteta, kao i borbu protiv njega.²⁵ Zadaci EUROPOLA se odnose na:²⁶

- ubrzanje razmene informacija između nacionalnih evropskih policija,
- pripremanje preventivnih analiza kojima se podržavaju aktivnosti država članica EU, kao i strategijskih analiza,
- podržavanje delovanja nacionalnih policija kroz pružanje ekspertske usluge, kao i stavljanje na raspolaganje kriminalističke tehnike,
- razvijanje savetodavne funkcije i delovanje na području edukativnog usavršavanja, što se odnosi na:
 1. edukaciju policijskih službenika,
 2. organizaciono i materijalno opremanje,
 3. razvijanje metoda sprečavanja krivičnih dela, te
 4. razvijanje kriminalističko-tehničkih i opšte-naučnih kriminalističkih metoda razjašnjavanja krivičnih dela.

Eurojust predstavlja jedan od izraza „trećeg stuba“ EU, koji se sastoji u policijskoj i pravosudnoj saradnji u krivičnim stvarima, proistekao je iz jednog zaključka Saveta Evrope iz Tampera, donetog 2002. godine i predstavlja paralelnu konstrukciju EUROPOL-u, ali ne u odnosu na policiju, već u pogledu pravosuđa.²⁷ Sedište *Eurojust*-a je u Hagu, on poseduje pravni subjektivitet, a njegova funkcija se u osnovi sastoji u prikupljanju dokumentacije radi olakšanja granicama neomeđenog krivičnog gonjenja u okvirima Evropske unije.

23 Više o tome: W. Beulke, Strafprozessrecht, 4. neubearbeitete Auflage, „C. F. Müller Verlag“, Heidelberg, 2000, str. 5-7.

24 Više o tome: H. H. Kühne, Strafprozessrecht – Ein Lehrbuch zum deutschen und europäischen Strafverfahrensrecht, 5. völlig neubearbeitete und erweiterte Auflage, „C. F. Müller Verlag“, Heidelberg, 1999, str. 13-37.

25 U. Hellmann, Strafprozessrecht, „Springer“, Berlin, Heidelberg usw., 1998, str. 52.

26 W. D. Brodag, op. cit., str. 43.

27 Više o tome: H. Satzger, op. cit., str. 131. i str. 134–135.

Službenici *Eurojust*-a imaju pristup nacionalnim kaznenim evidencijama i rade na koordiniranju nacionalnih pravosuđa, kako bi se izbeglo dupliranje posla i postigla veća efikasnost. Nadležnost *Eurojust*-a se u osnovi odnosi na određene forme kriminaliteta koje su karakteristične za više članica EU i oslonjena je na nadležnost Europol-a, ali ne proizlazi iz nje. *Eurojust* raspolaže i automatizovanom bazom podataka, ali nije potpuno samostalan u prikupljanju podataka i raspolaganju njima, tako da je većina država EU donela posebne propise o saradnji u toj oblasti sa ovom evropskom institucijom. U osnovi se *Eurojust* posmatra kao jedno jezgro budućeg evropskog državnog tužilaštva, a u vezi s tim je u projektu Ustava EU, posebno predviđeno i osnivanje takvog tužilaštva, što je povezano i sa davanjem većih ovlašćenja i konkretnih izvršnih nadležnosti Europol-u.

Evropski biro za suzbijanje prevara (*OLAF*) ima zadatak da suzbija prevare, korupciju i ostale protivpravne radnje kojima se ostvaruje finansijska šteta EU. Za razliku od Europol-a i *Eurojust*-a, *OLAF* ne raspolaže sopstvenim pravnim subjektivitetom, već je organizovan kao jedan odeljak Komisije EU, ali i pored toga, za razliku od svog prethodnika *UCLAF*-a,²⁸ *OLAF* poseduje potpunu nezavisnost.²⁹ Na čelu *OLAF*-a je njegov direktor koga imenuju Evropski parlament i Savet Evrope, a nezavisnost *OLAF*-a se obezbeđuje i postojanjem jednog petočlanog nadzornog odbora, a direktor *OLAF*-a ima pravo da se direktno obrati žalbom Evropskom sudu, ako smatra da je ugrožena nezavisnost ove organizacije. *OLAF* je posebno orijentisan na suzbijanje krijumčarenja cigareta, alkohola i maslinovog ulja, kao i drugih prevarnih i koruptivnih krivičnih dela na štetu finansijskih interesa EU,³⁰ a u tom pogledu on poseduje i mogućnost angažovanja sopstvenih samostalnih kapaciteta, te raspolaže i odgovarajućim istražnim mogućnostima, koje na primer, obuhvataju pristup svim relevantnim informacijama u zemljama EU i državama koje imaju odgovarajuće sporazume sa EU, pribavljanje i obezbeđenje dokumenata i računovodstvenih podataka itd.

Projekat Evropskog tužilaštva se oslanja na jedan drugi projekat – *Corpus juris* iz 2000. godine, koji na prvom mestu predstavlja skup krivičnopravnih odredbi kojima se štite finansijski interesi EU. U pitanju je jedan kodeks materijalnih i procesnih krivičnopravnih odredbi, koje se odnose na prevare na štetu finansijskih interesa EU, podmićivanje, zloupotrebu službenog položaja, odavanje službene tajne, pranje novca, organizovanje zločinačkog udruženja i neka druga krivična dela, za koja se smatra da predstavljaju posebnu opasnost po EU kao celinu.³¹ Iako

28 Jedinica za koordinaciju u suzbijanju prevara – „Unite de Coordination pour la Lutte Anti-Fraude“.

29 H. Satzger, op. cit., str. 135-136.

30 Početkom 2000-ih godina, *OLAF* je odigrao značajnu ulogu u pogledu otkrivanja tzv. šećerne afere na području naše zemlje, ali i šire u Crnoj Gori, Hrvatskoj, BiH, te drugim balkanskim i južnoevropskim državama u „tranziciji“.

31 H. Satzger, op. cit., str. 87. i str. 136-137.

i Ustav EU propisuje postojanje jednog jakog i nezavisnog državnog tužilaštva na nivou EU u odnosu na krivična dela propisana u *Corpus juris-u*, ta ideja je još uvek u povoju i ona se neće lako realizovati kako zbog činjenice da evropski Ustav nije opšteprihvaćen, pa nije ni stupio na snagu, tako i zbog činjenice da su nacionalni krivičnoprocesni sistemi u EU još uvek veoma različiti, što dovodi do niza praktičnih problema.

5. Osnovi kriminalističko-strategijskog planiranja

Pod kriminalističkom strategijom u praksi se najčešće podrazumeva racionalno i usklađeno povezivanje snaga i faktora koji se bave suzbijanjem kriminaliteta, radi njegovog što uspešnijeg suzbijanja.

Dva osnovna vida društvene reakcije na kriminalitet, što se pre svega, odnosi na oficijelno i institucionalizovano reagovanje pravnog sistema, odnosno njegovih značajnih elemenata, gde pre svega spadaju policijski i pravosudni organi, predstavljaju: 1) prevencija (profilaksa),³² te 2) represija, kojom se reaguje na već učinjeno krivično delo.

Pravosudni sistem u širem smislu, odnosno sistem oficijelnog reagovanja pravnog sistema na kriminalitet, te delovanja u pravcu njegovog suzbijanja, u okviru kojeg su u najširem smislu policija, sudstvo, tužilaštvo, Zavodi za izvršenje krivičnih sankcija, ali i neki drugi činoci, se smatraju osnovnim faktorima, društvenim snagama, ili elementima pravnog sistema države koja se odlikuje vladavinom prava, koji se efektivno suprotstavljaju kriminalitetu.

Kriminalistička strategija se u mnogome naslanja na kriminalističku taktiku (kao na primer, kada se radi o prikupljanju obaveštenja od građana kao informatora, gde je poseban značaj specifičnih kategorija, kao što su: taksisti, prostitutke i sl.). Ključni element kriminalističke strategije je *dugoročno planiranje*, koje se svodi na generalno sagledavanje osnovnih uzroka krivičnih dela, na analizu tipičnih delikata i na razvijanje osnovnih načina za suzbijanje kriminaliteta.

Planiranje je sadržinski aspekt kriminalističke strategije i sa jedne strane se zasniva na opštim pravilima planiranja bilo koje svrsishodne ljudske delatnosti koja se vrši organizovano, a sa druge strane, planiranje se oslanja i na posebna pravila kriminalističkog planiranja, pri čemu treba praviti razliku između planiranja kao elementa taktike i planiranja kao sadržaja kriminalističke strategije (kao što je i sam odnos strategije prema taktici – odnos odgovarajućih opštih i posebnih sadržaja), te tako i planiranje u okviru kriminalističke strategije ima generalno znatno opštiji karakter, nego planiranje koje se tiče konkretnih kriminalističko-taktičkih metoda, mera i sredstava.

32 Vidi više o složenom problemu pojmovnog određivanja prevencije kriminaliteta: S. Vuković, Prevencija kriminala, Kriminalističko-policijska akademija, Beograd, 2010, str. 1-4.

Svaka ozbiljna i valjano utemeljena kriminalističko-taktička radnja koja je bilo operativnog, bilo dokaznog značaja, zahteva ne samo pažljivu realizaciju, nego i kvalitetnu pripremu takve realizacije, a što je onda nužno skopčano sa izradom odgovarajućeg plana koji je potrebno sprovesti (npr. planiranje pretresanja stana, vozila i sl.), ali isto važi i za svako ozbiljnije strategijsko sagledavanje kriminaliteta, kako opšteg, tako i njegovih posebnih formi.

Kriminalističko-strategijsko planiranje obuhvata nekoliko značajnih elemenata, koji se svode na odgovarajući proces planiranja, koji da bi bio uspešan, mora da ispuni *dva osnovna uslova*, a koji se opet svode na bitne karakteristike planiranja. Osnovni uslovi su: 1) fleksibilnost plana i ciljna orijentisanost plana.³³

U *osnovne elemente kriminalističko-strategijskog planiranja* spada neposredna realizacija sledećih aktivnosti:

1. *Prikupljanje i kriminalističko-analitička obrada relevantnih informacija* – kao što su: regionalno utemeljene i usmerene analize pojedinih oblika posebno karakterističnih krivičnih dela, zatim ocene vrednosti pribavljenih raspoloživih informacija, ocene relevantnosti i pouzdanosti izvora informacija, racionalno korišćenje kriminalističke statistike, analitička upotreba, statističko-informativna obrada izvoda iz kaznene evidencije i sl.

2. *Razvijanje sistema za strategijsko „rano“ upozorenje i kriminalističko-prognostičko delovanje* – u odnosu na „rane“ faktore i činioce koji ukazuju na neku pojavu koja bi u nekom budućem vremenu mogla postati kriminalistički interesantna. Kriminalistička prognoza se izrađuje na bazi raspoloživih informacija, te se njihovim vrednovanjem predviđa koje vrste krivičnih dela, te njihovih učinilaca i u kom realnom vremenu po svemu sudeći, možemo realno da očekujemo.

3. *Neposredno sprovođenje ciljnog planiranja*, koje se odlikuje time što se prvo postave najopštiji ciljevi, potom određeni ciljevi „nižeg ranga“, tzv. podciljevi, zatim utvrdi odgovarajući „raspon ciljeva“, tako što se formulišu kako određeni minimalni, tako i određeni maksimalni ciljevi, da bi se potom, utvrdili sasvim konkretni ciljevi, pri čemu je potrebno sve tako formulisane i postavljene ciljeve međusobno uskladiti, uz uzimanje u obzir generalne postavke po kojoj strateško planiranje mora biti fleksibilno. Uvek treba imati u vidu da bi prilikom postavljanja ciljeva, realnost njihovog ostvarenja morala biti na prvom mestu.

4. *Analiza relevantnog uticaja konkretnih faktora i delovanja pojedinih činilaca*-analiziraju se kako pojedini faktori,³⁴ povezani sa vršenjem krivičnih dela ili koji se tiču reagovanja nadležnih organa, neposredno utiču na kriminalitet, bilo da ga

33 Više o tome: W. D. Brodag, op. cit., str. 17-21.

34 U mnogim razvijenim državama se i inače, puno koriste tzv. impakt-analize, odnosno „analize uticaja“, pod kojima se u praksi podrazumeva i analiziranje uticaja planiranih zakonskih novela u odnosu na određenu pravnu ili društvenu oblast.

suzbijaju, minimiziraju, umanjuju i sl., bilo da se radi o podsticajnim činiocima u odnosu na stopu kriminaliteta, kako uopšte, tako i pojedinih njegovih vrsta i oblika.

5. *Sprovođenje evaluacije i kontrole kriminalističko-strateškog plana* – neophodno je realno procenjivanje uspešnosti već preduzetih mera, kao i efektivni nadzor nad merama čije je sprovođenje u toku, gde je generalni cilj da se preduzete mere i efektivni pravci delovanja, koji su se pokazali kao delotvorni, dalje razvijaju i pojačavaju, a da se oni drugi koji su objektivno ocenjeni kao neadekvatni ili nedovoljno efikasni, više ne koriste, ili da se pokuša da oni određenim modifikacijama budu poboljšani i učinjeni delotvornijim.

Osnovni element kriminalističke strategije je planiranje koje ima odgovarajući kriminalističko-strateški/strategijski karakter. Smatra se da je poslednjih decenija XX veka, došlo do ozbiljnih promena u koncepciji generalnog reagovanja na kriminalitet i posebno na planiranje racionalnog i efikasnog „odgovora države“ na kriminalne aktivnosti.

Nekoliko je bitnih faktora, koji su uticali na generalnu promenu kriminalističko- strategijskih planova, a koji su uglavnom vezani za uočavanje određenih pokazatelja nedovoljne uspešnosti u reagovanju na kriminalitet, uz istovremeno pojavljivanje i nekih do tada nepostojećih ili daleko manje izraženih kriminalnih fenomena, a radi se pretežno o sledećim osnovnim faktorima:³⁵

1. stopa uspešnosti u rešavanju tipičnih krivičnih dela – na primer, stopa rešavanja ubistava poslednjih godina dramatično opada sa u nekim državama nekada čak oko 90 % na oko 60 %, ili manje od toga;³⁶

2. povećava se broj ubistava u kojima žrtva i učinilac nemaju direktnu vezu, koja mogu biti ređe nasumična, kao odraz povećanja stope delikata nasilja, ali nekada i naručena (kada se takođe, žrtva i učinilac po pravilu, ne poznaju);

3. porast ispoljavanja određenih formi veoma kompleksnih krivičnih dela, odnosno složenih oblika kriminaliteta, naročito onog koji se odlikuje otežanim otkrivanjem i dokazivanjem krivičnih dela te vrste, kao što su to organizovani kriminalitet, trgovina oružjem, drogom, ljudima, raznovrsni oblici transnacionalnog kriminaliteta itd.

35 Više o tome: B. Simonović, op. cit., str. 31.

36 Ovde treba donekle imati u vidu i efekat svojevrsnog „sabiranja baba i žaba“, pa se tako na primer, profesionalna ubistva (sa tzv. NN učiniocem), ili ubistva povezana sa delatnošću organizovanog kriminaliteta veoma retko uspešno i brzo rasvetljavaju i dokazuju, dok se kada je reč o situacionim ubistvima poput na primer, ubistava između članova porodice zbog poremećenih porodičnih odnosa ili ubistava između poznanika zbog određenih „neraščišćenih računa“, sasvim rutinski razjašnjavaju, bez potrebe za nekim složenim kriminalističkim zahvatima i po pravilu, uz brzo i lako dobijanje priznanja učinioca i postojanje obilja materijalnih dokaza. I onda, kada se mehanički saberu ove dve kategorije ubistava, koje bez obzira na potencijalnu istu pravnu kvalifikaciju predstavljaju potpuno različite kako kriminološke, tako i kriminalističke fenomene, dobija se suštinski neodgovarajuća stopa uspešnosti u razjašnjavanju tog krivičnog dela.

4. porast visoko-tehnoloških formi kriminaliteta, što je povezano sa veoma ubrzanim tehničko-tehnološkim razvojem čovečanstva, a naročito, brzim uvođenjem potpuno novih ili bitno promenjenih i unapređenih tehnologija, kao što je to na primer, slučaj sa ekspanzijom upotrebe računara, korišćenja interneta, stvaranje tzv. sajber prostora kao relativno novog i vrlo specifičnog „ambijenta“ za vršenje brojnih krivičnih dela, itd.

5. naglašeni efekti socijalne i pravne tranzicije u mnogim zemljama, gde spada i Srbija, što se između ostalog, ogleda i u brzom menjanju tradicionalnog pristupa društvenim problemima, kao i radikalnom promenom vladajućeg društveno-političkog sistema, pri čemu se taj „put“ od socijalizma, do prelaza u tržišnu ekonomiju između ostalog, odlikuje i dramatično višom stopom kriminaliteta, ali i ekspanzijom nekih specifičnih krivičnih dela (pre svega u sferi privrednog, visoko-finansijskog i organizovanog kriminaliteta), koja su povezana sa svojinskom transformacijom i nizom drugih „tranzicionih“ pravnih i uopšte, socijalnih fenomena.

U kriminalističkoj nauci se ističe da „strateška analiza i planiranje polaze od *tri osnovna pitanja*: gde smo sada, gde želimo biti, kako doći do toga,³⁷ i sastoji se od nekoliko faza: pribavljanje relevantnih i pouzdanih informacija, analiza, sinteza, traženje i izbor alternativa, vrednovanje i prognoza, oblikovanje koncepta.³⁸

Osnovna postavka valjanog kriminalističko-strategijskog plana usmerenog ka suzbijanju kriminaliteta se svodi na realizaciju promene u osnovnom načinu pristupa organizovanju i planiranju u generalnom smislu kriminalističke delatnosti, gde se tradicionalan, reaktivan način zamenjuje ili bar kombinuje sa sistemom proaktivnog koncepta u strategiji suprotstavljanja kriminalitetu. U čisto strategijskom smislu, postoje još neka značenja reaktivnog i proaktivnog vida suprotstavljanja kriminalitetu, što je povezano sa dva različito usmerena, ali i bitno povezana pogleda na kriminalitet i određene forme kriminaliteta, gde spadaju: 1) etiologija kriminaliteta i 2) prognostika kriminaliteta.

Kod reaktivnog pristupa se koncepcija suprotstavljanja kriminalitetu razvija tako što se nakon izvršenja određenog posebno upadljivog krivičnog dela ili grupe krivičnih dela kao reakcija na to, razvijaju određene strategije za manje ili više efikasno suzbijanje takve vrste krivičnih dela ili čak kriminaliteta uopšte. Pod posebno upadljivim krivičnim delom podrazumeva se krivično delo čiji način izvršenja, neke osobine žrtve (na primer, deca i uopšte, maloletna lica, kada se radi o krivičnim delima sa elementima nasilja, a naročito krivičnim delima protiv polne

37 A. Dvoršak, *Kriminalistička strategija*, Ljubljana, 2001, str. 96. Inače, ova pitanja se često navode i kod nemačkih autora koji su prvi uveli pojam „kriminalistička strategija“, a deo tih autora je u radu već naveden.

38 Ibidem. Pribavljanje informacija kao prvu fazu ovog procesa, a koju pridodaje fazama koje je označio prethodno citirani autor, navodi B. Simonović. Više o tome: B. Simonović, op. cit., str. 35.

slobode), težina i obim posledica, po pravilu izaziva značajno uznemirenje građana i pojačane emotivne reakcije u društvu ili od strane predstavnika vlasti.

Proaktivni pristup podrazumeva da se prvo proučavaju i analiziraju dominantni uzroci kriminaliteta, ali ne toliko na jedan tipičan kriminološko-etnološki način, koji je u suštini teorijski, već se to čini na praktičniji i pragmatičniji način, tako što se uočavaju neki, po pravilu očigledni ili vrlo verovatni faktori, od kojih se realno može očekivati da u određenom vremenu i na određenom prostoru deluju kao generatori za činjenje određene vrste krivičnih dela, a na temelju čega se onda stvaraju realno utemeljene prognoze o očekivanom obimu, vrsti, stepenu i drugim faktorima u odnosu na kriminalitet u nekom budućem vremenu, u određenoj zemlji, regionu ili uopšte geografskom prostoru. To znači da se u ovom smislu, kod proaktivnog koncepta kombinuju praktičan etiološki pogled na kriminalitet i prognostika očekivanog ili mogućeg kriminaliteta.³⁹

Realizacija preventivnih konceptata s jedne strane deluje u pravcu opšte prevencije kriminaliteta kroz eliminisanje faktora koji bi mogli biti uzrok određenih oblika kriminaliteta ili njihovo ublažavanje, „omekšavanje“ i sl., i sa druge strane, metodama strateškog planiranja unapred stvara potreban normativni i faktički okvir za suzbijanje određenih oblika kriminaliteta. Strategijsko planiranje teži da ostvari takav pristup kriminalitetu u okviru kojeg se analiziraju kako vrsta i oblik kriminaliteta, ali i kriminalitet u celini, a uz to i uzroci koji generišu kriminalitet i pojedine vrste učinilaca krivičnih dela, da bi se na takav način registrovale određene tendencije, trendovi, ravnomernosti i odgovarajuće manje ili više upadljive zakonomernosti, kao i uopšte, dominantni pravci budućeg mogućeg ili očekivanog razvoja određenih oblika kriminaliteta. To predstavlja samo jedan od bitnih aspekata strateškog planiranja koji se odnosi na proučavanje kriminaliteta kako uopšte, tako i njegovih pojedinih oblika i formi.

Drugi aspekt strateškog planiranja podrazumeva obraćanje pojačane pažnje na samu organizaciju suprotstavljanja kriminalitetu, što nužno uključuje složenu analizu svih elemenata relevantnih organizacija koje se suprotstavljaju kriminalitetu, kao i raspoloživih mehanizama suzbijanja kriminaliteta, kako onih za koje se uoči da imaju određene manjkavosti i slabe tačke, tako i onih za koje se oceni da su uspešni i adekvatni. Tada se u okviru ovog aspekta kriminalističko strateškog planiranja, efektivno radi na otklanjanju takvih manjkavosti i slabih tačaka, te uopšte na razvoju i unapređenju sistema reagovanja u pravcu suzbijanja kriminaliteta, dok se s druge strane, teži održavanju i unapređivanju konceptata koji su se u praksi dokazali kao uspešni. Time se generalno teži iznalaženju novih i boljih načina za efikasno suzbijanje, otkrivanje i dokazivanje krivičnih dela, što je često skopčano sa veoma kompleksnim analizama.

39 Više o tome: B. Simonović, op. cit., str. 23-24.

Po logici stvari, kriminalističko-strateško planiranje se temelji na konceptu racionalne operacionalizacije proaktivnog pristupa suzbijanju kriminaliteta, tako da se generalno reaguje „unapred“, a ne „unazad“, čime se teži efikasnom predupređenju kriminaliteta, ako je to realno moguće, što se suštinski svodi na odgovarajuće preventivno delovanje, ili stvaranje adekvatnog šablona za buduće efikasno reagovanje na očekivane kriminalne pojave.

Važan segment kriminalističko strateškog planiranja jeste dobijanje i korišćenje relativno celovite ili što je moguće više „celovitije“ slike o kriminalitetu u jednom društvu, jednoj državi ili na određenom području (što može uključivati kako područje unutar jedne države, tako i područje koje obuhvata više država) i to u dva osnovna smisla: s jedne strane da bi smo mogli uopšte da se upustimo u takvu, relativno globalnu formu planiranja, neophodno je imati, kao odgovarajuću početnu osnovu, celovitu sliku kriminaliteta, a sa druge strane celovita slika kriminaliteta se može dobiti i kao rezultat valjano sprovedenog procesa kriminalističko- strateškog planiranja. Važne oblasti koje direktno doprinose razvoju kriminalističko strateškog koncepta planiranja su: sticanje novih kriminoloških saznanja i razvoj novih analitičkih i statističkih metoda, što u prvom redu obuhvata razvoj i širu primenu novih tehnologija za obradu podataka, kao i uspešnu razmenu kriminalistički relevantnih informacija, što se primarno tiče ubrzane i globalne kompjuterizacije i realno sve većih mogućnosti računara.⁴⁰

6. Kriminalističko mišljenje kao osnova planiranja, kako u taktičkim, tako i u strategijskim razmerama

Kriminalističko mišljenje predstavlja vrlo specifičnu intelektualno-intuitivnu podlogu za razjašnjenje nekog krivičnog dela, jer se i sama kriminalistika može shvatiti kao „proces utvrđivanja i spoznaje“ (saznanja), što se ispoljava kao razumevanje i shvatanje nečega u njegovoj suštini i osmišljenosti, čime se karakteriše misaoni proces.⁴¹

40 Dominantna osobina tehnologije stvaranja i korišćenja kompjutera je njena neverovatna ekspanzivnost. Od pojave prvog kompjutera, sredinom četrdesetih godina, pa do danas, došlo je do rapidnog širenja upotrebe kompjutera u skoro svim oblastima života i rada. Prvi računar, nazvan ENIAC je pušten u eksperimentalni pogon februara 1944. godine, da bi konačno bio završen tek 1946. godine. Njegova je osnovna funkcija bila da u ratne svrhe izračunava putanje artiljerijskih granata, a njegova izrada je koštala oko 400.000 tadašnjih dolara, što je u to vreme bila značajna svota, ali je sada, nekih pedeset godina posle tog događaja, sasvim izvesno da su te pare bile izvanredno uložene, jer je napredak, koji je širom upotrebom kompjutera usledio, bio fantastičan. ENIAC je bio u stanju da balističku putanju artiljerijske granate izračuna za oko 25 sekundi, pet sekundi brže nego što je njoj trebalo da stigne do cilja, a mogao je da pomnoži 14 desetocifrenih brojeva za jednu sekundu, dok su današnji kvalitetniji kompjuteri u stanju da u tom vremenu pomnože čak 1800 milijardi istih takvih brojeva.

41 W. Pfister, Prilog kriminalističkom misaonom procesu, Izbor br. 1, Zagreb, 1981, str. 45.

Kriminalistički usmereni misaoni proces (kriminalističko razmišljanje) se sastoji u intelektualno-intuitivnoj delatnosti, koju razvija kriminalista u nastojanju da korišćenjem znanja kojima raspolaže, na osnovu svih pribavljenih informacija o krivičnom događaju i na temelju praktičnih iskustava, *uvidi sve odnose i veze*, koji se nalaze u uzročno-posledičnom lancu nastanka krivičnog dela, radi njegovog potpunog razjašnjavanja.

Svako istraživanje nekog krivičnog dela, radi njegovog potpunog razjašnjavanja, nužno podrazumeva intenzivnu misaonu aktivnost. Taj proces razmišljanja nije pravolinijski, niti se odvija u kontinuitetu. On se može grubo podeliti na dve osnovne faze: fazu akcije, koja se odlikuje neumornim traganjem i fazu *refleksije*, naknadnog razmišljanja, prisebnosti, kritičkog preispitivanja i ocenjivanja kao polazišta za novu akciju, što je posebno karakteristično za teške i opsežne slučajeve, kada se u praksi govori o „misaonim pauzama“, ne pauzama kada se prestane misliti, već pauzama kada se intenzivno razmišlja, pri čemu su takve pauze posebno potrebne nakon prvog zahvata.⁴² Ta refleksivna faza je i najkarakterističnija crta kriminalističkog mišljenja, a to je mišljenje zasnovano na logici, prožeto maštom i praktičnim iskustvom, što omogućava da se na bazi svih raspoloživih informacija u trenutku započinjanja procesa razjašnjavanja krivičnog dela, postave kriminalističke verzije događaja u vidu mogućih tumačenja i objašnjenja istraživanog događaja, te misaone rekonstrukcije njegovog verovatnog toka, da bi se na osnovu toga izradio plan dalje akcije, radi proveravanja svih postavljenih pretpostavki, te pribavljanja novih relevantnih informacija.⁴³

Potpuno objašnjenje svih aspekata savremenog kriminalističkog mišljenja ne sme da zanemari ni uticaj mašte, kao ni kvalitetne kriminalističke beletristike. Još je davno *Hans Walder* ispravno zaključio da je *kriminalista bez mašte – žalosna figura*, a skoro da nema aktuelnog primera da je na neki važniji vid društvenog reagovanja izvršen tako snažan i dalekosežan uticaj literature, kao što je to slučaj sa uticajem kriminalističke beletristike na borbu protiv kriminaliteta, odnosno u okviru nje, pre svega na razvoj posebnog kriminalističkog razmišljanja. Dobar kriminalistički roman uči kako se logično misli, oštri zapažanje, prisiljava na koncentraciju pažnje i to kako na krupnim stvarima, tako i na manje važnim, podučava kako se stvara zaključak, a pozitivno utiče i na formiranje pamćenja, pri čemu se sve to odvija u lakoj i zanimljivoj formi.⁴⁴ Mnogi značajni teoretičari

42 Ibidem, str. 47.

43 Više o tome: M. Škulić, Uvidaj i kriminalističke verzije – verzije i uvidaj u krivičnom postupku, Pravni fakultet Univerziteta u Beogradu, Beograd, 1996, str. 57-58. Monografija je proizišla iz u određenoj meri prerađene verzije magistarske teze Milana Škulića, pod naslovom – „Uvidaj i kriminalističke verzije”, koja je odbranjena 1996. godine na Pravnom fakultetu Univerziteta u Beogradu, pod mentorstvom profesora dr Živojina Aleksića.

44 Ž. Aleksić, Naučno otkrivanje zločina, Beograd, 1972, str. 110-115.

kriminalistike⁴⁵ su još u prvim decenijama dvadesetog veka, upućivali kriminalističku praksu da u razvijanju metoda razjašnjavanja krivičnih dela, misaonim putem, pođe i od odličnih primera kriminalističke beletristike. Tako npr. *E. A. Poe*, preko svog junaka *Heldena Dupona*, odlično populariše analitičko-deduktivne metode, dok je klasik kriminalističke literature *A. C. Doyle*, svojim legendarnim *Sherlockom Holmesom*, snažno i trajno uticao na razvoj savremene kriminalistike, preko popularisanja specijalnih metoda izvođenja iz očito beznačajnih pojedinosti i sitnih tragova, sigurnih konsekvenci i zaključaka, čime je odlučno jačao kriminalističku misao, utemeljenu na tezi da je život razvijen lanac uzroka i posledica, pri čemu je osnovni cilj – otkrivanje uzroka na osnovu posledica.

Da bi kvalitetno obavljao svoje zadatke kriminalista mora da poseduje, pored kvalitetne stručne edukacije i razvijenu opštu kulturu i inteligenciju, uz sposobnost primene logike i moć kreativnog razmišljanja i delovanja, odličnu memoriju, kao i određene karakterne osobenosti, koje mogu biti posebno značajne u nekim situacijama. Tako su njegova komunikativnost i empatijske sposobnosti, često od presudnog značaja prilikom ispitivanja svedoka i ispitivanja okrivljenog, moć zapažanja ima ključnu važnost prilikom vršenja uviđaja, kao i radi uočavanja simptomatske slike okrivljenih i svedoka, sposobnost hipotetičkog razmišljanja je uz maštu i opštu kulturu od ogromnog značaja za postavljanje i proveravanje kriminalističkih verzija, što takođe zahteva i primenu ispravne logike. Bez obzira što mnoga presudna svojstva mišljenja zavise od urođenih osobina, te se ne mogu usavršavati vežbom, činjenica je da se veoma korisni efekti mogu postići permanentnim kriminalističkim obrazovanjem, kao i stalnim misaonim treningom u rešavanju praktičnih zadataka i zamišljenih primera.

Savremeni sistemi policijskog i pravosudnog organizovanja se temelji i na dostignućima moderne sudske psihologije i kriminalistike, utemeljenim na konstataciji da je kriminalistički način razmišljanja u velikoj meri obeležen i individualnim crtama ličnosti, pa se usled toga, prilikom sastavljanja određenih kadrovskih grupacija (npr policijskih odeljenja, ili odseka u okviru sudskih istražnih centara), polazi i od unapred sastavljenih tzv. *profesiograma* – skupova svojstava, (psihičkih osobina), koje su potrebne za rešavanje određenih kriminalističkih zadataka. Na osnovu izrađenih profesiograma, putem raznovrsnih psiholoških testova, svi istražitelji mogu da se podele prema svojim psihološkim profilima, na različite tipove: 1. *organizator* (dobro organizuje rad, pomaže se saradnicima), 2. *mislić* (čovjek koji intenzivno razmišlja, prihvata najteža, najzapletenija krivična dela, voli da radi sam), 3. *sagovornik* (ima komunikativne sposobnosti, podoban je za saslušanja, ispitivanja i razgovore, voli da radi sa ljudima), 4. *tragač* (dobro zapaža, ima osećaj za orijentaciju, podoban je za uviđaje), 5. *sociolog* (naglašen socijalni aspekt, sposoban je da bude dobar nadzornik).⁴⁶

45 Npr. Anuschat.

46 Više o tome: D. Maver, O ulozi mišljenja kod rešavanja kriminalističkih zadataka, Priručnik, br. 5/86, Zagreb, 1986, str. 453.

7. Novi koncepti u kriminalističkoj praksi koji su razvijeni iz odgovarajućih kriminalističko-strategijskih analiza i na temelju prethodnog kriminalističko-strategijskog planiranja

Važan aspekt kriminalističke strategije je i uticanje na uvođenje novih metoda i tehnika za efikasnije suzbijanje, kako opšteg kriminaliteta, tako i njegovih posebnih formi, što se svodi ne samo na korišćenje sasvim novih ili relativno novih tehničko-tehnoloških postupaka, već i na promene u organizaciji delovanja organa koji su nadležni za otkrivanje, dokazivanje i razjašnjavanje krivičnih dela, odnosno u opštem smislu, koji se bave suzbijanjem kriminaliteta, bilo da deluju preventivno, bilo da je njihova delatnost pretežno represivnog karaktera, a što se naravno, može i kombinovati. Ovo ćemo ilustrovati izlaganjima koja se odnose na: 1) razvijanje i korišćenje elektronskih sistema obrade kriminalistički relevantnih informacija, 2) upotrebu saznanja psiho-lingvistike, te 3) uvođenje i korišćenje geografsko-informacionog sistema i upotrebu elemenata kriminalističke geografije.

7.1. Elektronski sistemi obrade kriminalistički relevantnih informacija

Savremena policija svoju delatnost prvenstveno temelji na posedovanju optimalne količine kriminalistički relevantnih informacija sadržanih u kompjuterizovanim kriminalističkim evidencijama kao svojevrsnim elektronski ustrojenim bankama podataka. Sve klasične kriminalističke evidencije su kompjuterizovane, što omogućava brzo manipulisanje podacima i što je posebno važno, time se stvaraju mogućnosti promptne i efikasne identifikacije učinioca, odnosno stvaranja kruga osumnjičenih, na bazi npr. analize načina izvršenja. Tako su npr. u Nemačkoj (a na temelju iskustava SAD koja potiču još iz 60. godina), poslednjih decenija razvijeni posebni sistemi za *analizu slučajeva*, koji se odnose na teška krivična dela – ubistva, teška krivična dela sa elementima nasilja, seksualne delikte, iznude, otmice i namerne paljevine, pri čemu se operativnom analizom slučaja, koja podrazumeva i formulisanje *profila učinioca*, omogućavaju njegova *identifikacija* i *strukturiranje*, te *interpretacija* njegovog ponašanja.⁴⁷

Analiza slučajeva i profilisanje učinilaca se temelje na kompjuterskim sistemima koji omogućavaju elektronsku analizu u odnosu na određena krivična dela npr. nasilnička,⁴⁸ ili u odnosu na zbirke relevantnih informacija o raspoloživim ekspertima i tehničkim metodama u pogledu rasvetljavanja krivičnih dela, pri čemu se *analiza konkretnog slučaja* pre svega zasniva na sledećem: 1) tačnoj rekonstruk-

47 W. D. Brodage, Kriminalistik – Grundlagen der Verbrechensbekämpfung, „Richard Boorberg Verlag“, Stuttgart, München usw., 2001, str. 231-232.

48 VICLAS – Violent Crime Linkage Analysis System – Analysesystem zum Erkennen von Zusammenhängen im Bereich der Gewaltdelikte.

ciji držanja (ponašanja) učinioca i žrtve, te 2) analizi smisla ponašanja učinioca, što podrazumeva odgovor na sledeća pitanja: a) „šta je učinilac učinio da bi nastalo krivično delo?“ i b) „šta je učinilac učinio, što nije morao učiniti?“⁴⁹

Smatra se da je kriminalističko profilisanje nepoznatih učinilaca krivičnih dela, u Engleskoj virtuelno kreirao dr Thomas Bond, policijski narednik, koji je proučavao autopsiju Meri Keli, sedme i poslednje žrtve „Džeka Trboseka“, koji je tada „profilisan“ kao drzak, fizički jak, mentalno nestabilan i prilično usamljen, ali ubica ipak, nikada nije uhvaćen, mada je Engleska bila impresionirana novim načinom profilisanja učinilaca krivičnih dela.⁵⁰

Tzv. *profajling* predstavlja stvaranje „slike“ mogućeg i verovatnog učinioca određenog krivičnog dela, na osnovu svih raspoloživih informacija, koje se pre svega odnose na način izvršenja, izbor žrtve i njene karakteristike, korišćeno sredstvo, vreme izvršenja itd. U suštini se sistem takvog tipiziranja mogućeg učinioca zasniva na osnovnim („zlatnim“) pitanjima kriminalistike, pri čemu naravno, zavisno od vrste krivičnog dela, određena pitanja (posebno u odnosu na *modus operandi*, karakteristike žrtve i motiv), imaju prevagu i pretežniji značaj. Pored toga, određene karakteristike krivičnog događaja mogu da ukažu na psihološke karakteristike izvršioca, što se takođe zasniva na prethodno tipiziranim osobinama učinilaca određenih krivičnih dela (npr. serijskih silovanja ili ubistava). Tako se stvara tzv. *psihološki crtež* verovatnog učinioca, na bazi čega se određuju dalji pravci delovanja u cilju njegove konačne identifikacije, otkrivanja i hvatanja.

Profilisanje je po definiciji *šematskog karaktera* i ono predstavlja polaznu osnovu za utvrđivanje pravca prikupljanja daljih informacija u cilju „sužavanja kruga“ potencijalnih učinilaca. Razumevanje kriminalnog ponašanja podrazumeva primenu praktične psihologije, a među različitim tipovima ličnosti koje spadaju u kriminalce,⁵¹ najtipičnije su psihopate, za koje se često koristi i termin sociopate.⁵²

Sistem *kreiranja profila* nepoznatog učinioca proizlazi kako iz prethodno prikupljenih i sistematizovanih podataka o određenim vrstama krivičnih dela i njihovih učinilaca, tako i iz opšte postavke da određena krivična dela i konkretni učinioци imaju u manjoj ili većoj meri određene tipske osobine, te da često deluju prema manje ili više tipičnom obrascu. Taj obrazac se zasniva na velikom broju statistički obrađenih podataka koji se odnose na slične slučajeve, te opšte iskustvene postavke u odnosu na određena krivična dela i njihove karakteristične učinioce.

49 W. D. Brodag, op. cit., str. 232.

50 J. D. Wright, *Crime Investigation*, Parragon, London, 2007, str. 214-215.

51 Ovakva konstatacija se pre svega odnosi na učinioce krivičnih dela sa elementima nasilja (naročito seksualne i krvne delikte), kao i mnoga druga „klasična“ krivična dela.

52 J. N. Gilbert, *Criminal Investigation*, „Charels E. Merill Publishing Company – A Bell & Howell Company, Columbus, Toronto, London, Sidney, 1980, str. 109.

Što je neki učinilac originalniji, a izvršeno delo osobenije, to je manja verovatnoća za izradom njegovog preciznog profila, ali i takve osobenosti same po sebi, a naročito u psihološkom pogledu, predstavljaju značajnu indikaciju o bitnim svojstvima potencijalnog učinioca. Sistem analize slučajeva i profajlinga se u nekim sistemima kombinuje i sa drugim elektronskim zbirkama podataka, koji se odnose kako na tragove vezane za konkretna krivična dela, tako i za identifikacione i druge bitne podatke određenih lica.

Kompjuterizovano vođenje zbirke određenih tragova omogućava brzu *identifikaciju* nepoznatih učinilaca, ili stvaranje „kruga“ osumnjičenih, odnosno brzu *obradu* svih raspoloživih podataka, „povezivanje“ novih krivičnih dela sa već evidentiranim deliktima, *registraciju* i *klasifikaciju* (novo)prikupljenih i otkrivenih tragova, te njihovu promptnu *komparaciju* sa tragovima koji su pohranjeni u elektronskim zbirkama, odnosno evidencijama. U kriminalističkoj literaturi se ističe da je danas oko jedna trećina patrolnih vozila u tehnološki razvijenim državama, opremljena lap-top kompjuterima, što omogućava direktan pristup elektronski ustrojenim bazama informacija tipa MOS,⁵³ AFIS,⁵⁴ te WAFIS,⁵⁵ odnosno bazama podataka o vozilima i njihovim vlasnicima, uz mogućnost digitalnog prenosa slike pohranjenih tragova i već registrovanih učinilaca, još u toku vršenja uviđaja na mestu događaja.⁵⁶ Putem elektronske veze između prenosivog računara iz vozila i centralnog kompjuterskog sistema, moguća je i brza identifikacija lica koja se legitimišu, odnosno osoba čiji se identitet utvrđuje na licu mesta, te pribavljanje čitavog niza relevantnih podataka, počev od fotografija određenih lica, kratkog opisa njihove prošlosti, odnosno ranije osuđivanosti, sklonosti ka upotrebi nasilja ili oružja, informacija o osobenim znacima i tsl.

Svi klasični tragovi na bazi kojih je moguća identifikacija predmeta (oružja, oruđa itd), odnosno lica, pre svega učinioca, ali i žrtve krivičnog dela, kao i drugih osoba, mogu da se prikupljaju, registruju, klasifikuju i upoređuju na klasične tzv. konvencionalne načine, ali i posredstvom posebnih elektronskih sistema, kojima se pre svega obezbeđuje daleko veća brzina obrade relevantnih informacija, ali često i višeg stepena pouzdanosti u njihovom korišćenju. To se pre svega odnosi na: 1) identifikaciju prema otiscima prstiju, 2) registraciju i veštačenje tragova obuće, te 3) komparaciju i veštačenje tragova vatrenog oružja. *Osnovni princip identifikacije* je istovetan i zasniva se na kompjuterskoj komparaciji tragova koji potiču od nepoznatih lica ili predmeta, sa onima koji su prethodno već pohranjeni u elektronskim zbirkama.

53 Evidencija po načinu izvršenja – modus operandi sistem.

54 Automated Fingerprint Identification System – elektronska zbirka otisaka prstiju, pre svega poznatih i nepoznatih učinilaca krivičnih dela, ali i žrtava delikata, nestalih osoba i drugih „kriminalistički interesantnih“ lica.

55 Waffenidentifizierungssystem – elektronska zbirka tragova karakterističnih za vatreno oružje.

56 B. Simonović, Kompjuterski sistemi registracije, klasifikacije i komparacije klasičnih tragova krivičnog dela, „Zbornik radova nastavnika VŠUP-a“, Beograd, 2002, str. 29-30.

Automatski sistem daktiloskopske identifikacije omogućava lakši i efikasniji rad sa otiscima prstiju, a temelji se na upotrebi kompjutera u cilju elektronske registracije i komparacije otisaka prstiju, čime se omogućava brza identifikacija lica. U SAD, Japanu i zapadnoj Evropi je razvoj takvih elektronskih sistema obrade otisaka prstiju kao već klasičnih identifikacionih dokaza (poznatih još u staroj Kini), zaživeo sedamdesetih godina, da bi devedesetih došlo do izrazitog napretka, tako da se takvi sistemi (pre svega poznati AFIS koncept),⁵⁷ krajem 20. veka već sasvim rutinski koriste u savremenim policijama.⁵⁸ Sistem se zasniva na elektronskom unošenju slike otisaka prstiju sa daktiloskopskih kartona ili tragova koji su fiksirani fotografisanjem ili skeniranjem. Tako uneseni otisci prstiju dobijaju u kompjuteru svoj elektronski obrazac u vidu određenog algoritma. Oni se memorišu, odnosno skladište u okviru centralizovane banke podataka, kao svojevrstne elektronske zbirke uzoraka otisaka prstiju, što omogućava automatsku identifikaciju, putem njihovog poređenja sa otiscima prstiju pronađenim npr. na mestu događaja, ili otisaka žrtve i tsl. Otisci svih deset prstiju se u sistem unose pojedinačno, a slika otiska prsta se automatski digitalizuje u kompjuterskoj memoriji.

Kada se u sistem elektronskim putem unese otisak prsta sa klasičnog daktiloskopskog kartona (koji se skenira), ili otisak prsta na licu mesta (koji je fotografisan digitalnom kamerom), on se automatski komparira sa otiscima koji su već sadržani u elektronskoj zbirci, te se kao rezultat toga utvrđuje identitet lica ukoliko su njegovi otisci prethodno bili pohranjeni, odnosno stepen verovatnoće o ustanovljenom identitetu, ili se utvrđuje da je u pitanju nepoznat otisak prsta, ali koji takođe potom postaje sastavni deo baze podataka. Kompjuterski sistem na bazi ovakve komparacije ne utvrđuje identitet u kategoričkom smislu, već samo određuje *stepen verovatnoće* da je u pitanju identičan otisak prsta, odnosno pravi *listu* otisaka prstiju za koji postoji određeni stepen verovatnoće da su identični onom sa kojim su komparirani. Na temelju toga *definitivnu procenu* daje ekspert kriminalističke tehnike. Osnovna prednost sistema je brzina i pouzdanost pretraživanja, te značajno rasterećenje kadrova od zamornog klasičnog postupanja.

Zahvaljujući korišćenju prenosnih kompjutera, moguće je već tokom uvidaja vršiti identifikaciju preko otisaka prstiju pronađenih na mestu događaja. Dve osnovne elektronske daktiloskopske zbirke u ovom sistemu su; jedna koja sadrži otiske prstiju lica čiji je identitet poznat (već registrovani učinioci krivičnih

57 Krajem sedamdesetih kao i sredinom osamdesetih godina, pioniri u razvoju takvih sistema su bili japanska firma NEC, američko/engleska kompanija PRINTRAK, te francuski proizvođač MORPHO.

58 H. L. Zachert und J. Zeiger, Entwicklung der polizeilichen Informationstechnik – Technisch-wissenschaftliche Informationsverarbeitung und Automatisierte Fingerabdruck-Identifizierung als Beispiele (E. Kube, U. Störzer, J. Timm, Kriminalistik – Handbuch für Praxis und Wissenschaft, Band 2, „Richard Boorberg Verlag“, Stuttgart, München usw., 1994), str. 716-718.

dela, lica koja se nalaze u pritvoru, nestala lica itd.) i druga koju čine pojedinačni otisci prstiju pronađeni na mestu događaja, a pri tom još nije poznato kojim licima oni pripadaju. Prva zbirka se vodi kao *desetoprstna*, dok je druga *monodaktiloskopska*.

U Evropi se poslednjih godina 20. veka velika pažnja poklanja unifikaciji sistema za automatsku identifikaciju otisaka prstiju, jer su danas u operativnoj upotrebi tri slična AFIS sistema, koja međutim nisu potpuno kompatibilna (ne omogućavaju međusobnu konverziju otisaka). Takođe i neka klasična pitanja daktiloskopske identifikacije još uvek nisu jedinstveno rešenja, što se posebno odnosi na broj traženih karakteristika kompariranih otisaka, na osnovu kojih bi se oni smatrali identičnim (npr. minimalni numerički standardi su u Danskoj 10 u Velikoj Britaniji 16, u Švajcarskoj i Nemačkoj od 8 do 12, dok se u SAD i Kanadi smatra da nije potrebno fiksirati minimalan broj karakteristika, jer se radi o faktičkom pitanju koje se mora zasnovati više na kvalitativnim nego na kvantitativnim faktorima).⁵⁹

U mnogim državama čije su policije tehnološki dobro opremljene, postoje posebne *elektronske zbirke podataka* u kojima su u digitalnom obliku pohranjene slike đonova, odnosno gazeće površine obuće svih industrijskih proizvođača na određenom području, čime se omogućava komparacija tih slika, sa tragovima obuće pronađenim na mestu događaja. Takve zbirke su vođene i pre kompjuterizacije baze podataka (na posebnim kartonima ili folijama), a omogućavale su opisivanje profila i njihovo sistematizovanje, skupljanje otisaka nepoznatih učinilaca i njihovo katalogisanje, te omogućavanje grupne identifikacije.⁶⁰ Zahvaljujući kompjuterizaciji ovakvih zbirki, značajno su povećane identifikacione mogućnosti, kao i brzina u radu. Trag obuće se fotografije digitalnom kamerom i potom elektronski unosi u kompjuterski sistem, što omogućava njegovu automatsku komparaciju sa već pohranjenim uzorcima, na bazi koje se određuje tip obuće, proizvođač, model i vrsta, zahvaljujući čemu je moguće određivanje manje ili više širokog „kruga“ lica od kojih verovatno potiče takav trag.⁶¹

Savremene policije koriste i posebne elektronskim putem pohranjene zbirke tragova upotrebe vatrenog oružja. Zbirke se odnose na projektele i čaure,⁶² odnosno tragove koji na njima ostaju nakon upotrebe vatrenog oružja, a osnovni ciljevi korišćenja ove baze podataka se svode na omogućavanje bržeg konvencionalnog upoređivanja ovih tragova (upotrebom binokularnih stereo mikroskopa i

59 P. W. Pfeifferli, Daktyloskopie – Neue Perspektiven bei Spurensicherung und Spurenauswertung, „Kriminalistik“ No. 3/97, Heidelberg, 1997, str. 220.

60 G. Kuras, R. Schill und W. Marquardt, Klasische Spuren – haben sie eine Zukunft? „Kriminalistik“, Nor. 3/91, Heidelberg, 1991, str. 194-195.

61 C. Feist, R. Knoefel und G. Stanke, Rechnergestuetzte Bearbeitung von Schuhspuren, „Kriminalistik“, No. 10/97, Heidelberg, 1997, str. 659-660.

62 Na primer: centralna zbirka ove vrste u SR Nemačkoj (BKA), sadrži tragove oko 5000 čaura i oko 3000 zrna ispaljenih iz vatrenog oružja. Kalibri koji su najčešće zastupljeni su 7,65 mm Browning i 9 mm Luger.

naročito komparativnih mikroskopa, spregnutih sa elektronskim sistemima u kojima su pohranjeni već registrovani tragovi), sa tragovima pronađenim npr. na licu mesta, ili na zrnu izvađenom iz žrtve i tsl., kao i grupno identifikovanje na osnovu pronađenih čaura i zrna, u pogledu kalibra, vrste i sistema oružja, položaja prilikom upotrebe i tsl.⁶³

Mada je relativno retko da profesionalni kriminalci za različita krivična dela koriste isto oružje (oni se upotrebljenog oružja, po pravilu oslobađaju vrlo brzo nakon izvršenja, jer znaju da njegovim zadržavanjem, a naročito kasnijom ponovnom upotrebom mnogo rizikuju), u nekim slučajevima može doći i do korišćenja istog oružja, pa su tada elektronske zbirke tragova vatrenog oružja dragocene, a njihova je uloga svakako veoma važna i u pogledu brze grupne identifikacije upotrebljenog vatrene oružja, što za rešavanje konkretnog slučaja često ima veliki značaj. Kada se tragovi pronađeni u vezi konkretnog slučaja unesu u sistem, oni se automatski porede sa onima koji su već pohranjeni i pri tom kompjuter pravi listu tragova u pogledu kojih postoji najviši stepen verovatnoće da potiču od istog vatrene oružja. Time se značajno olakšava posao ekspertima balističarima koji donose konačni sud o identitetu tragova vatrene oružja. Njima je posao vizuelno značajno olakšan jer se komparirani tragovi prikazuju na ekranu, uz mogućnost zumiranja relevantnih detalja.

7.2. Osnovi forenzičke psiho-lingvistike

Indicijalno zaključivanje, odnosno tzv. profajling, može počivati i na proučavanju načina korišćenja reči, bilo u usmenom, bilo u pismenom obliku, što se svodi na uočavanje određenih karakteristika verbalnog ili pisanog kontakta učinioca sa žrtvom, odnosno osumnjičenog sa kriminalistom i uopšte, licem koje teži razjašnjavanju određenog krivičnog dela, tj. sa „profajlerom“. Smatra se da sledeće indicije mogu biti od značaja:⁶⁴

1. *Geografsko poreklo* – teško je izbeći korišćenje dijalekata koji su tipični za određeni region;
2. *Etnička pripadnost* – ljudi koji su deo određenog etniciteta često upadljivo koriste određene reči, kao i odgovarajući red reči u rečenici;
3. *Uzrast* – „tinejdžeri“ i uopšte, različite starosne grupe, imaju tendenciju da koriste određene za njih specifične reči, kao i odgovarajuću „terminologiju“;
4. *Pol* – žene češće koriste „senzitivniji“ jezik, kao i odgovarajuće formulacije, poput: „meni izgleda da je to...“;

63 J. Rahm, Schusswaffenerkennungsdienst Aktuelle Entwicklungen beim Schusswaffenerkennungsdienste des BKA, „Kriminalistik“ No. 8-9/98, Heidelberg, 1998, str. 586–587.

64 Više o tome: J.D. Wright, op. cit., str. 215.

5. *Obrazovni nivo* – korektna upotreba gramatike i „teških“, odnosno komplikovanih reči, po pravilu ukazuje na viši nivo obrazovanja i obrnuto.

U našoj literaturi je svojevremeno pisano o lingvističkoj *analizi teksta*,⁶⁵ gde se osim prethodno nabrojanih indicijalnih karakteristika, ukazuje i na veliki značaj profesije lica koje je pisalo određeni tekst, jer ljudi određenih profesija vremenom stiču čvrstu naviku da upotrebljavaju određene ustaljene fraze i načine izražavanja, bilo u verbalnom, bilo u pisanom obliku.

7.3. Geografski informacioni sistem i elementi kriminalističke geografije

Kriminalistika je usko povezana sa čitavim nizom pravnih i vanpravnih nauka. Ona ostvaruje jake veze, između ostalog i sa geografijom i to u kombinaciji sa korišćenjem savremenih informatičkih tehnologija. Kao izraz takvog spoja u savremenim državama se vrlo uspešno to koristi Geografski informacioni sistem (GIS), koji predstavlja zbirku digitalizovanih mapa sa bazama podataka koje sadrže kompjuterizovane geografske mape, sačinjene na osnovu avionskih ili satelitskih snimaka, a u okviru tih mapa se mogu lako uočiti sva markantna obeležja određenog predela, grada, saobraćajnica i svih drugih značajnih objekata i lokaliteta. U okviru ovog sistema, povezano sa digitalizovanim geografskim mapama, pridodaju se i baze podataka koje se odnose na administrativnu podelu određenih užih i širih regiona (administrativne mape), počev od ulica, mesnih zajednica, stambenih blokova, opština, gradova i širih prostornih i regionalnih celina.

Važne osobine geografsko-informacionog sistema su između ostalog; njegova relativno jednostavna upotreba, raspolaganje velikim brojem izuzetno korisnih podataka, koji nisu samo geografske prirode, prilagodljivost novim zahtevima, usmerenost na širok krug aktuelnih i potencijalnih korisnika, kako onih u čiji zadatak spada suzbijanje kriminaliteta (pre svega policija, ali i drugi službeni akteri prekrivičnog i krivičnog postupka), tako i drugih, na primer, u oblasti državne uprave, katastra i sl., mogućnost konstantne modifikacije, minimiziranje štetne improvizacije u planiranju sprovođenja određenih kriminalističkih radnji i posebno, mogućnost nadgradnje sistema kroz povezivanje sa drugim kriminalističkim informatičkim sistemima, što omogućava brzu i efikasnu analizu različitih podataka koji su kriminalistički relevantni.

GIS omogućava prikupljanje, pohranjivanje i obradu podataka koji se odnose na određene geografske celine, što omogućava kako analizu uticaja prostornih i uopšte geografskih faktora na aktuelni kriminalitet, tako i preventivno delovanje u odnosu na očekivani kriminalitet na određenom području. Pored toga, pri-

65 Ovim se posebno na svojevrsan pionirski način bavio prof. dr Živojin Aleksić, koji ovu problematiku povezuje sa grafoskopskim veštačenjem, kojim se profesor dr Živojin Aleksić već decenijama veoma uspešno bavi i u praksi.

likom svake konkretne akcije koja se planira na određenom prostoru u odnosu na koji postoji digitalizovana mapa, moguće je racionalno predvideti sve varijante planirane operacije, kao i neophodne logističke elemente, poput broja potrebnih operativaca, potrebe za korišćenjem specijalnih vozila, određivanje pravca kretanja prilikom sprovođenja racije, zasede ili drugih kriminalističkih radnji, planiranje mogućih pravaca bekstva učinilaca krivičnih dela, otkrivanja mogućih lokaliteta na kojima se skrivaju učinioci, ili gde su sakrili plen i sl.

Posebno je značajna procena ugroženosti pojedinih lica na određenom prostoru, kada se analitički procenjuje kako odgovarajuće geografske, odnosno prostorne okolnosti utiču na manji ili veći stepen opasnosti od viktimizacije određene kategorije potencijalne žrtve, izvršenjem određenih konkretnih vrsta krivičnih dela. Time upotreba Geografskog informativnog sistema postaje jedan od elemenata praktično usmerene *kriminalističke viktimologije*.

Na temelju posedovanja preciznih podataka o određenom prostoru, mogu se pravovremeno i precizno procenjivati određene krizne situacije, kako one koje su kriminalnog karaktera, na primer razbojništvo koje je u toku, tako i one koje se svode na kades, višu silu ili slučaj, na primer, požar u okviru stambenog bloka, prirodne kataklizme, ekološki incidenti, saobraćajne nezgode, kako one koje su deliktne prirode, tako i nedeliktne itd.

Na računarskom ekranu se može posmatrati prostor koji je u digitalnom obliku pohranjen u geografskom informativnom sistemu, ali što je posebno važno i praktično, postoji tehnička mogućnost zumiranja užih lokaliteta, te istovremenog uvida u sve druge bitne podatke koji su prethodno pohranjeni, a koji se odnose kako na sam geografski prostor koji je u pitanju, tako i na administrativnu podelu prostora, ali takođe i na prethodno registrovane slučajeve kriminaliteta na tom lokalitetu i sa njim povezanim lokalitetima, a moguće je pri tom, dobiti i druge podatke, zavisno od razvijenosti sistema, kao na primer, podatke o licima kriminalne prošlosti koja žive na tom prostoru, meteorološkim uslovima na konkretnom lokalitetu, novoizgrađenim objektima, itd.

Broj i vrsta podataka u suštini nisu ograničeni, već zavise od razvijenosti samog sistema, a u savremenoj kriminalističkoj praksi je tendencija da se podaci različite vrste međusobno ukrštaju i analiziraju u svojoj međusobnoj zavisnosti. U vezi sa ovim, poseban je značaj *geografskog profajlinga*, koji predstavlja informativnu strategiju istraživanja teških krivičnih dela, koja se zasniva na analizi mesta krivičnog događaja, da bi se tako odredio najverovatniji lokalitet boravišta učinioca, a poseban značaj ove metode se ogleda u razjašnjavanju serijskih ubistava i silovanja, kao krivičnih dela koja se pretežno geografski profilisu, mada i druga teška krivična dela, poput razbojništva i umišljajnih paljevina, mogu da se razjašnjavaju na ovakav način.⁶⁶ Ova metoda se još

66 D. A. Osborne and S. C. Wernicke, Introduction to Crime Analysis – Basic Resources for Criminal Justice Practice, „The Hanworth Press“, New York, London, Oxford, 2003, str. 25.

označava i kao „kriminalističko geografsko pozicioniranje“ ili „kriminalističko geografsko ciljanje“ (*The methodology of criminal geographic targeting – CGT*) i zasniva se na analizi podataka sadržanih u obliku algoritma, koji se odnose na osobenosti boravišta učinioca, u vezi sa mestom krivičnog događaja, kao i drugim podacima o prostoru koji je povezan sa krivičnim delom koje je predmet istrage, ali i svim drugim informacijama koje su značajne za proces razjašnjavanja krivičnog dela.

*
* *

Milan Škulić, Ph D
Professor at the Faculty of Law, University of Belgrade

THE BASICS OF THE CRIMINALISTICS STRATEGY

Author explains the notion and the main characteristics of criminalistic strategy, as a part of criminalistic science, or the science of fighting the crimes, which in accordance with the traditional view in the European science, scopes the criminalistic tactic, criminalistic technique and criminalistic methodic.

In the article are, besides the notion and the main segments of criminalistic strategy, explained the main elements of the process of planning in the strategically view of fighting and suppressing the criminality, criminalistic analyzing and prognostic, some criminal prosecution institution in European Union, like EUROPOL, EUROJUST, OLAF and Project of the European Public Prosecutor; the basic of criminalistic strategically planning with the explanations of the criminalistic thinking as a base for strategically planning of the fighting against the crimes.

Author explains too some concrete examples of the implementation of the important strategically concepts in the forensic practice, i.e. some electronically system for using relevant informations, like violent crime linkage analysis system, automated fingerprint identification system (AFIS), the methodology of criminal geographic targeting – CGT, the method of profiling, and the general methods of crime analysis.

Key words: *Criminalistic, Strategy, Forensic science, System of criminalistics, prevention of crimes, repression of crimes.*